

Zeytinliada Erken Bizans Şapeli'nde Bulunan Sikkeler

Coins Found in the Early Byzantine Chapel of Zeytinliada

Mehmet Kayhan MURAT*

Öz

Balıkesir İli Erdek İlçesi'nin yakınında bulunan Zeytinliada yaklaşık 9 dönümlük bir alanı kapsamaktadır. 2006-2016 yılları arasında kazı çalışmaları gerçekleştirilen Zeytinliada üzerinde birçok dini yapının yer aldığı ve adadaki en erken yerleşimin MS 4. yüzyıla kadar indiği arkeolojik kanıtlarla belgelenmiştir. Erken Bizans Dönemi'nde yoğun bir yerleşime sahne olan adada gerçekleştirilen arkeolojik çalışmalardan elde edilen veriler, adanın 14. yüzyıla kadar kesintisiz yerleşim gördüğünü işaret etmektedir. Zeytinliada kazılarında 3 farklı yapı/alanda toplam 211 sikkeler ele geçmiştir. Bu çalışmada Zeytinliada kazıları 2010 yılı çalışmalarında açığa çıkarılan sekizgen planlı şapelde ele geçen sikkeler incelenmiştir. Şapelde bulunan 108 adet sikkeden 57'si tanımlanmış, geri kalan 51 sikkeler ise metrolojik özellikleri göz önünde bulundurularak tarihlendirilmiştir. Tanımlanan sikkelerin kataloğu oluşturulmuş, tanımlanamayan sikkeler ise ölçülerıyla birlikte liste hâlinde verilmiştir. İmparator ve darphanesi tespit edilen sikkeler 7 farklı imparator adına 5 farklı darphanede basılmıştır. İncelenen sikkelerin en erken tarihli MS 498-518, en geç tarihli MS 613-614 yıllarında darp edilmiştir. Bronzdan darp edilen sikkeler *Follis*, Yarım *Follis*, *Decanummium* ve *Pentanummium* birimlerindedir. Şapelde ele geçen sikkeler alandaki seramik buluntularıyla dönem olarak karşılaştırılıp şapelin kullanım dönemleri tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler

Balıkesir, Zeytinliada, Erken Bizans Dönemi, Manastır, Şapel, Sikkeler

Abstract

Zeytinliada, which is located near the Erdek District of Balıkesir Province, covers an area of approximately 9 decares. It has been documented with archaeological evidence that there are many religious buildings in Zeytinliada, where excavations were carried out between 2006 and 2016, and that the earliest settlement on the island dates back to the 4th century AD. The data obtained from the archaeological studies carried out on the island, which was the scene of intense settlement in the Early Byzantine Period, indicate that the island was inhabited continuously until the 14th century. A total of 211 coins were found in 3 different structures/areas in Zeytinliada excavations. In this study, the coins unearthed in the octagonal chapel unearthed during the 2010 excavations in Zeytinliada were examined. Of the 108 coins found in the chapel, 57 were identified and the remaining 51 coins were dated by considering their metrological features. The catalog of the identified coins was created, and the unidentified coins were listed with their measurements. The coins, whose emperor and mint were identified, were minted in the name of 7 different emperors in 5 different mints. The earliest dated coins were minted in 498-518 AD, and the latest in 613-614 AD. Coins minted in bronze are in *Follis*, Half *Follis*, *Decanummium* and *Pentanummium* units. The coins found in the chapel were compared with the other finds in the area and the usage periods of the chapel were determined.

Keywords

Balıkesir, Zeytinliada, Early Byzantine Period, Monastery, Chapel, Coin

* **Sorumlu Yazar:** Mehmet Kayhan MURAT (Dr. Öğr. Üyesi), Kafkas Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü, Kars, Türkiye. E-posta: kyhmrt@gmail.com: ORCID: 0000-0001-5314-6108

Atf: Murat, M. K. "Zeytinliada Erken Bizans Şapeli'nde Bulunan Sikkeler." *Art-Sanat*, 20(2023): 435–467.
<https://doi.org/10.26650/artsanat.2023.20.1255561>

Extended Summary

Zeytinliada is located in Erdek District of Balıkesir Province, approximately 250 m off the coast. Zeytinliada, one of the many islands around the Kapıdağı Peninsula, covers an area of approximately 9 decares. In Antiquity, the island was mentioned as Artake and Arteceon. Meksaniota and Kera Panagia are among the names used in the history of the island. The island was named Zeytinliada because of the olive trees on it today.

The first scientific excavations in Zeytinliada started in 2006 and continued uninterrupted until 2013, and the excavation of the island was partially completed in 2016 with the latest studies. As a result of the excavations, the presence of the Virgin Mary Monastery on the island was determined. In addition, with the excavations, 3 churches, 2 holy springs, chapels, cisterns, baths, harbor, open-air worship area and many structures for daily needs were unearthed in the monastery. As a result of the excavations, finds belonging to the 4th century AD were found as archaeological finds, although the architectural structure did not come to the present day. In addition, archaeological evidence has shown that life on the island continued until the 14th century AD.

The 2010 season of Zeytinliada excavations were carried out in the open-air temple, stepped altar, latrina, Güney Church, chapel, Patriarch's Bath and magazine (supply warehouse). In addition to the architectural structures, many small finds are among the archaeological artifacts unearthed on the island during the excavations carried out this season. Ceramic pieces, metal artifacts and coins are the most numerous of these artifacts. The floor of the island, which is one of the areas where the 2010 studies were carried out, was obtained by carving the bedrock and the area where the marble slabs were paved was exposed. It was determined that the area showing a complex building complex was an octagonal chapel. Therefore, although we do not have information about the superstructure of the chapel, it is thought that it is covered with a dome-shaped roof due to similar examples and because it is located at the highest point of the island. In addition to architectural and ceramic pieces, 108 coins scattered at different levels were found in the chapel.

Of the coins recovered in the chapel, 57 were identified, while 51 could not be identified due to excessive corrosion. The catalog of the identified coins was created and the inventory numbers and measurements of the unidentified coins were listed at the end of the catalogue. While 44 of the identified coins were identified as emperors and mints, the mint of 2 coins and only the emperor of 3 coins were identified. It was seen that 8 coins were dated to the Byzantine Period due to their partially defined types on them. Considering the metrological characteristics of 51 unidentified coins, the coins in the catalog number 58-84 were dated to the Byzantine Period. The coins

in the list between 85-108 are considered Late Roman Period coins based on their grams and diameters. Thus, while 52.78 per cent of the coins found in the chapel were identified, 47.22 per cent could not.

All of the coins described were minted during the Early Byzantine Period. The coins identified as emperors belong to 7 different emperors. The earliest coins are dated 498-518 AD during the Anastasius Period, and the latest is 613-614 AD during the Heraclius Period. The emperor represented with the most coins in the catalog was II. Justinus and there are 14 coins belonging to the emperor. Two different types are seen on the obverse of the coins examined. The first of these types is the emperor and his family members are monogamous belonging to the second emperors. The emperor and the members of the dynasty are depicted holding a cross, a crossed globus, and a crossed scepter, dressed as consuls, wearing helmets, armored, wearing diadems, shields, etc. There are symbols such as the value sign of the coin, the number of the year, the mint symbol and the letter officina, which are among the reverse types of coins.

The coins, all minted in bronze, are in follis, half follis, decanummium and pentanummium units. Follis is the most common unit with 19 coins, while decanummium is the most common unit with 7 coins. The coins, of which the mint was determined from the coins, were minted in 5 different mints of the empire. These mints are in the form of Constantinople, Thessalonica, Nicomedia, Kyzikos and Antioch. While Constantinople is minted with the most coins in the catalog with 30 coins, Thessalonica and Antioch are the mints that minted the least with 3 coins. The coins in the catalog are important in terms of showing the intensity of Byzantine coin circulation. Especially the fact that the coins belonging to the mints, which are quite far from each other, are found together, reveals this density. In addition, when we look at the ancient Mysia Region, where the island is located, and the Troas Region, which is the closest region to Mysia, it is seen that there are close similarities between the coins found in the excavations in the cities of the region. Especially, it is seen that the coins recovered in these regions decreased towards the end of the Early Byzantine Period and were cut in some cities. This situation is also seen in the coins of Zeytinliada.

The coins found in the chapel played an important role in the dating of the building. When the finds unearthed in the chapel were examined as a whole, more precise results emerged. The ceramics and coins discovered in the chapel indicate a time frame that aligns closely with the 5th to 7th centuries AD. Thus, the coins are compared with the ceramics, revealing the construction and usage periods of the building. From this point of view, it is stated that the chapel was built around the 5th century AD and that it was built in the 5th-7th century AD. It has been determined that it has been used for centuries. It could not be determined whether the structure continued to be used after this date, as there were no findings.

Giriş

Balıkesir İli Erdek İlçesi açıklarında bulunan Zeytinliada kıyından yaklaşık 250 m uzaklıkta yer almaktadır (**G. 1**). Ada 170 x 50 m ölçülerinde olup üzerindeki zeytin ağaçlarından dolayı Zeytinliada ismini almıştır. Antik kaynaklarda Zeytinliada ile ilgili kesin bir bilgi yer almamakla birlikte bazı kaynaklarda geçen bilgilerin Zeytinliada'yı işaret ettiği kuvvetle muhtemeldir. Bu bilgilerden ilki "Kyzikosluların bu adasında sık ormanlarla kaplı Artake adında bir dağ vardır. Bu dağın önünde aynı ismi taşıyan bir adacık bulunur ve onun da yakınında, kıyı yoluyla Kyzikos'tan Priapos'a giderken önünden geçilen Melanos adında bir burun vardır" sözleriyle Strabon tarafından aktarılmaktadır¹. Zeytinliada ile ilgili antik kaynaklarda geçen bir diğer bilgi Plinius'un Kyzikos çevresindeki adaları anlatırken *Arteceon* ismini vermesidir². Plinius'un verdiği bilgilerin Strabon'un anlattıkları ile özdeşleşmesi her iki yazarın da bahsettiği adanın Zeytinliada olduğunu doğrulamaktadır. Antik kaynaklar dışında Zeytinliada hakkında 13. yüzyılda Planidos isimli bir keşiş Protosebastos Tarkhaniotis'e yazdığı mektupta adada Meryem Ana Kilisesi ve şifalı sıcak sudan bahsetmektedir³. Paul Lucas çalışmasında adadaki mimari parçalardan, cam eserlerden ve mozaiklerin kalitesinden söz etmektedir⁴. Adayla ilgili bir diğer bilgi 18. yüzyıl başlarında La Mottraye'de geçen Rumların verdiği Meksaniota ismidir⁵. Zeytinliada'ya Rumların verdiği son isim ise Kera Panagia'dır⁶.

- 1 Strabon, *Geographica: Antik Anadolu Coğrafyası*, (Kitap: XII, XIII, XVI), çev. Adnan Pekman (İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2015), 81.
- 2 Plinius, *Naturalis Historia I-X*, çev. Harris Rackham, William Henry Samuel Jones ve David Edward Eichholz (Cambridge: Harvard Üniversitesi Yayınları, 1938), 498.
- 3 Reşit Mazhar Ertüzün, *Kapıdağı Yarımadası ve Çevresindeki Adalar*, (İstanbul: Ozan Sanatevi, 1999), 213; Berna Kavaz Kindıgılı, "Zeytinliada Geç Roma ve Bizans Seramikleri" (Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi, 2017), 4.
- 4 Paul Lucas, *Voyage du sieur Paul Lucas Fait par Ordre du Roy dans la Grèce, l'Asie Mineure, le Macedonie et l'Afrique* (Paris: Nicolas Simart, 1712)
- 5 Aubry De La Mottraye, *Voyages du Sr. A. de La Mottraye en Europe, en Asie et en Afrique I* (Paris: Thomas Johnson ve Johannes Van Duren, 1727), 470.
- 6 Frederick William Hasluck, *Cyzicus* (Cambridge: Harvard Üniversitesi Yayınları, 1910), 18; Berna Kavaz Kindıgılı, "Zeytinliada Kırmızı Astarlı Seramikleri," *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 24 (2020), 240.

G. 1: Zeytinliada'nın Konumunu Gösteren Harita (HGM Küre, 2023)

Ada üzerinde bulunan manastır, adanın isminden dolayı Zeytinliada Meryem Ana Manastırı olarak adlandırılmıştır⁷. Manastır içerisinde Meryem Ana (Doğu) Kilisesi, Güney Kilise ve Batı Kilise olmak üzere üç kilise, şapel, açık hava tapınım alanı, hamam, sunak, sarnıçlar, fırınlar, havuzlar, çamaşırhane, işlik, liman ve kayıkhanesi gibi yapılar yer almaktadır⁸. Manastırın inşası hakkında kesin bilgi verecek bir yazıt olmamakla birlikte ele geçen arkeolojik veriler adanın tarihini MS 4. yüzyıla indirmektedir⁹. Zeytinliada'da ilk bilimsel çalışmalar 2006 yılında başlamıştır¹⁰. Zeytinliada Meryem Ana Manastırı'nda 2006 yılında başlayan arkeolojik kazılar 2013 yılına kadar kesintisiz devam etmiştir¹¹. Manastırdaki kazılar 2014-2015 sezonunda kesin tiye uğramış ve 2016 yılında yapılan son kazı sezonu ile manastırın kazısı kısmen

7 Zeytinliada 1946 yılında Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü'ne bağlı kamp ve tatil alanı olarak kullanılmıştır. Bk. Nurettin Öztürk ve Berna Kavaz, *Erdek Zeytinliada Meryemana Manastırı* (Bandırma: BANMAT Matbaacılık, 2012), 4.

8 Öztürk ve Kavaz, *Erdek Zeytinliada Meryemana Manastırı* (Bandırma: BANMAT Matbaacılık, 2012), 7.

9 Kavaz Kırdığılı, "Zeytinliada Kırmızı Astarlı Seramikleri," 240.

10 Zeytinliada'daki kazı çalışmaları Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izni ile Bandırma Müzesi başkanlığında ve Prof. Dr. Nurettin ÖZTÜRK'ün bilimsel danışmanlığında gerçekleştirilmiştir.

11 Nurettin Öztürk ve Asena Kızılsırlanoğlu, "Zeytinliada 2007 Yılı Kazı Çalışmaları," 30. *Kazı Sonuçları Toplantısı II* (Ankara: Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları, 2009), 1-12; Nurettin Öztürk ve Berna Kavaz, "Zeytinliada Kazısı 2008 Yılı Çalışmaları," 31. *Kazı Sonuçları Toplantısı I* (Ankara: Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları, 2010), 493-510; Nurettin Öztürk ve Berna Kavaz, "Zeytinliada Kazısı 2009 Yılı Çalışmaları," 31. *Kazı Sonuçları Toplantısı I* (Ankara: Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları, 2011), 33-46; Nurettin Öztürk ve Berna Kavaz, "Zeytinliada 2010 Yılı Kazı Çalışmaları ve Arkeopark Projesi," 33. *Kazı Sonuçları Toplantısı I* (Ankara: Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları, 2012), 53-68; Nurettin Öztürk ve Berna Kavaz, "Zeytinliada 2011 Yılı Kazı Çalışmaları ve Arkeopark Projesi," 34. *Kazı Sonuçları Toplantısı II* (Çorum: Pegasus Görsel İletişim Hizmetleri, 2013), 365-374; Nurettin Öztürk ve Berna Kavaz, "Zeytinliada 2012 Yılı Kazı Çalışmaları ve Arkeopark Projesi," 35. *Kazı Sonuçları Toplantısı I* (Muğla: Sıtkı Koçman Üniversitesi Basımevi, 2014), 48-59; Nurettin Öztürk ve Berna Kavaz, "Zeytinliada 2013 Yılı Kazı Çalışmaları ve Arkeopark Projesi," 36. *Kazı Sonuçları Toplantısı I* (Ankara: Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları, 2014), 223-233.

bitirilmiştir¹² (G. 2). Zeytinliada kazılarında mimari yapı ve buluntuların yanı sıra aralarında seramik, metal eserler, sikkeler gibi çok sayıda küçük buluntu ele geçmiştir. Adada 8 sezon süren kazı çalışmalarında farklı yapılarda toplamda 211 sikke bulunmuştur. Bu çalışmada da 2010 yılı kazılarında açığa çıkarılan şapelde bulunan sikkeler incelenmiştir.

G. 2: Zeytinliada'nın Kazı Sonrası Genel Görünümü (Zeytinliada Kazı Arşivi, 2016)

Erken Bizans Şapeli'nde Bulunan Sikkeler

2006 yılında başlayan Zeytinliada kazılarının 2010 yılı çalışmaları daha önceki sezonlarda tespit edilen açık hava tapınım ve basamaklı sunak ile 2010 sezonunda açığa çıkarılan çamaşırhane, Güney Kilise, şapel, Patrik Hamamı ve magazin (erzak deposu) alanlarında gerçekleştirilmiştir¹³. 2010 yılı kazı çalışmaları sırasında seramikler, metal aletler, sikkeler ve mimari elemanlar bulunmuştur¹⁴. Zeytinliada kazılarının 2010 yılı sezonunda adanın tepe noktasında yer alan ve Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü tarafından Cumhuriyet Dönemi'nde yapılan helikopter pistinin kaldırılmasının ardından, birbiri ile bağlantılı ana kayaya oyulmuş yapılar ortaya çıkarılmıştır (G. 3). Yapıların kuzey tarafındaki devamı, adanın en tepe noktasında yer alan ve Cumhuriyet

12 Nurettin Öztürk, Murat Çekilmez, Berna Kavaz Kındıgılı, Gencay Güloğlu, Mehmet Kayhan Murat, İsmail Özcihan ve Büşra Takunyacıoğlu, "Zeytinliada 2016 Yılı Kazı Çalışmaları ve Arkeopark Projesi," 39. *Kazı Sonuçları Toplantısı I* (Bursa: Star Matbaacılık, 2018), 453-465.

13 Öztürk ve Kavaz, "Zeytinliada 2010 Yılı Kazı Çalışmaları ve Arkeopark Projesi," 53; Prof. Dr. Nurettin Öztürk başkanlığında yürütülen Zeytinliada kazılarının 2010 yılı çalışmalarında heyet üyesi olarak kazı sezonu boyunca yer almış ve bu çalışma kazı başkanından alınan izinle gerçekleştirilmiştir.

14 Öztürk ve Kavaz, "Zeytinliada 2010 Yılı Kazı Çalışmaları ve Arkeopark Projesi," 53-68.

Dönemi'nde yapılan kazı evinin altında kalmıştır. Bu sebeple ana kayaya oyularak yapılan yapılar kompleksinin işlevi tam olarak tespit edilememiştir. Kompleksin güney tarafında ana kayanın oyulmasıyla sekizgen planlı ve zemini yer yer mermer plakalarla döşeli Erken Bizans Dönemi Şapel'i açığa çıkarılmıştır¹⁵ (G. 4). Yapının girişi güney doğu tarafta olup girişten Güney Kilise'ye doğru ana kayanın tıraşlanması ile yapılan yol bulunmaktadır. Yapının etrafında ana kayaya oyulmuş su kanalları tespit edilmiştir. Su kanalları adanın tepesinden denize kadar kesintisiz devam etmektedir. Şapelde yapılan kazılarda seramikler, sütun parçaları ile sikkeler ele geçmiştir¹⁶. Şapelde ele geçen dikkate değer buluntulardan biri olan toplam 108 adet sikke, yapının farklı bölümlerinde dağınık bir hâlde ve farklı kot seviyelerinde bulunmuştur. Son derece nemli bir alanda ele geçen sikkelerin genel kondisyonları kötü durumdadır.

G. 3: Şapel Alanının Genel Görünümü (Zeytinliada Kazı Arşivi, 2010)

15 Öztürk ve Kavaz, *Erdek Zeytinliada Meryemana Manastırı*, 28.

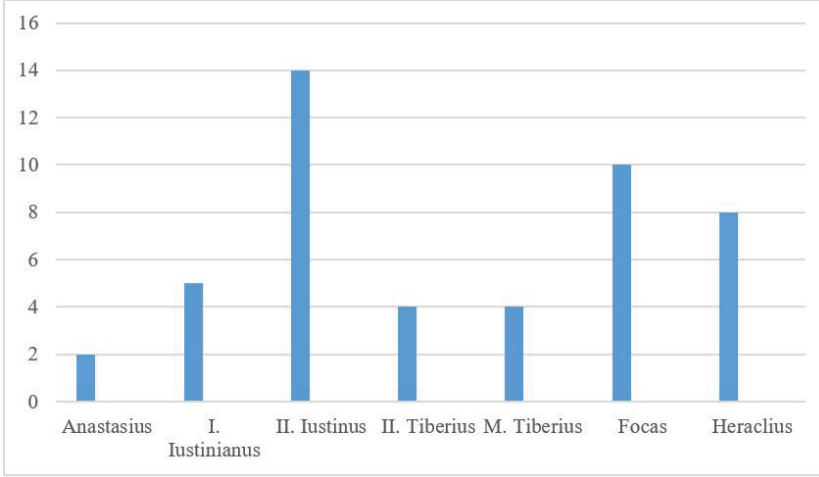
16 Öztürk ve Kavaz, "Zeytinliada 2010 Yılı Kazı Çalışmaları ve Arkeopark Projesi," 58.

G. 4: Şapel (Zeytinliada Kazı Arşivi, 2010)

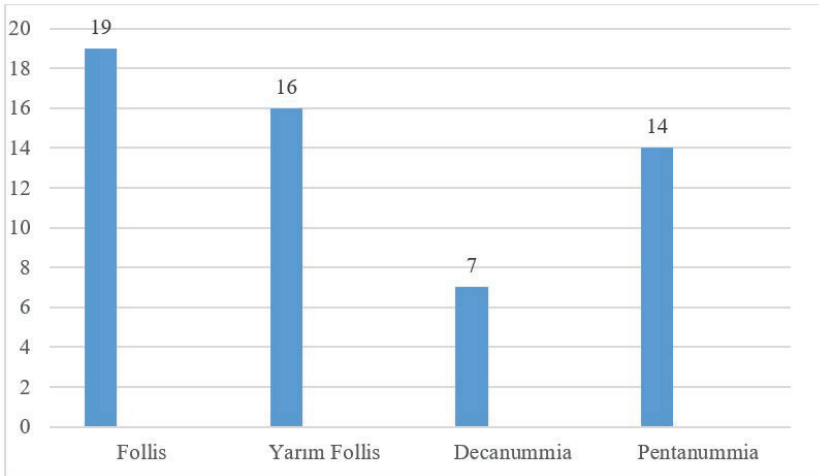
Şapelde ele geçen 108 sikkeden 44'ünün imparatoru ve darphanesi belirlenebilmiştir. 2 sikkenin sadece darphanesi, 3 sikkenin ise sadece imparatoru tespit edilmiştir. 8 sikkenin ise, imparatoru ve darphanesi belirlenememesine rağmen metrolojik ve ikonografik özelliklerinden Bizans Dönemi'ne ait olduğu anlaşılmaktadır. Bunun sonucunda imparator, darphane ve dönem toplamı olarak 57 sikke tanımlanmıştır. Tespit edilen sikkelerin tamamı Erken Bizans Dönemi'ne tarihlenmektedir. Geri kalan 51 sikke yoğun korozyona uğradıkları için imparator ve darphane tespiti yapılamamıştır. Teşhis edilemeyen 51 sikkenin metrolojik özelliklerine bakıldığı zaman 58-84 no'lu sikkelerin dönemlerinin tanımlanan sikkeler ile uyumlu olarak Erken Bizans dönemi-ne ait oldukları gözlemlenmiştir. Buradan hareketle katalogda 58-84 numaralar arasındaki sikkelerin Bizans Dönemi'ne tarihlenebileceği söylenebilir. Listedeki 85-108 numaralar arasındaki sikkelerin Geç Roma Dönemi'ne ait olduğu düşünülmektedir.

İmparator tespiti yapılan sikkeler Erken Bizans Dönemi'nde hüküm sürmüş 7 farklı imparatorun hanedanlık dönemlerinde darp edilmiştir (G. 5). Tanımlanan sikkelerin en erken tarihli İmparator *Anastasius*'a (MS 491-518) ait olan MS 498-518 yıllarında darp edilen sikkelerdir (Kat. No. 1 ve 2). Katalogda en fazla sikke ile temsil edilen imparator *II. Iustinus* (MS 565-578) olup imparatora ait 14 sikke bulunmaktadır. İmparator tespiti yapılan en geç tarihli sikke *Heraclius* Dönemi'nde (MS 610-641) MS 613-614 yıllarında darp edilmiştir (Kat. No. 47).

G. 5: Sikkelerin İmparatorlara Göre Dağılımları (Mehmet Kayhan MURAT, 2023)

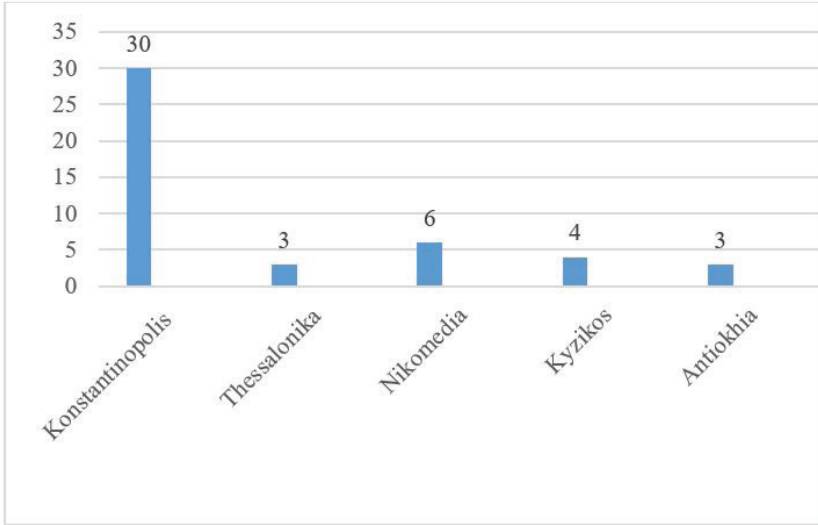
Tamamı bronz olan sikkeler 4 farklı birimde darp edilmiştir. *Follis* (40 *nummi*) 19 sikkede en çok görülen birimdir. *Follis*'i 16 sikke ile yarım *follis* (20 *nummi*) takip ederken, *decanummium* (10 *nummi*) birimine ait 7 ve *pentanummium* (5 *nummi*) biriminde 14 sikke yer almaktadır (G. 6).

G. 6: Sikkelerin Birimlere Göre Dağılımı (Mehmet Kayhan MURAT, 2023)

Darphane tespiti yapılan 46 sikke imparatorluğun 5 farklı darphanesine aittir. Bu darphanelerden *Konstantinopolis* 30, *Thessalonika* 3, *Nikomedia* 6, *Kyzikos* 4 ve *Antiokeia* 3 sikkeyle temsil edilmektedir (G. 7). *Konstantinopolis*'in başkent darphanesi olmasının yanı sıra imparatorluğun doğusuna sikke temin etmesi dolayısıyla kata-

logda en çok görülen darphane olması şaşırtıcı değildir¹⁷. Zeytinliada Manastırı'nın *Kyzikos*'un hemen yakınında yer alması ve dönem dönem antik kent ile bağlantılarının olmasından dolayı alanda az sayıda *Kyzikos* sikkesinin tespit edilmesi dikkat çekici bir husustur. Ayrıca manastıra son derece uzak *Thessalonika* ve *Antiokeia* darphanelerine ait sikkelerin ele geçmesi Bizans sikke dolaşımının yoğunluğunu gözler önüne sermektedir.

G. 7: Sikkelerin Darphane Dağılımları (Mehmet Kayhan MURAT, 2023)

Çalışmada incelenen sikkeler Bizans sikke dolaşımının yoğunluğunu ve darphane ağını göstermesi açısından önemlidir. Zeytinliada Manastırı'nın Antik Çağ'da yer aldığı *Mysia* Bölgesi kentlerinde bulunan sikkeler yukarıda bahsedilen Bizans sikke dolaşımına örnek teşkil etmektedir. *Mysia* Bölgesi kentlerinden *Pergamon* ve *Allianoi*'de ele geçen Bizans sikkeleri, bu çalışmada incelenen sikkeler ile darphane, imparator ve birim yönünden benzerlikler göstermekle birlikte Erken Bizans Dönemi sonuna doğru sikkelerde kesinti ve azalma görülmektedir¹⁸. Zeytinliada'nın yakın olduğu diğer antik bölge ise *Troas* Bölgesi'dir. *Troas* Bölgesi'nde *Parion* antik kentinde 2019 yılında ele geçen 36 adet Bizans sikkesi imparator, darphane ve birimleri ile çalışmada

17 Zeliha Demirel Gökarp, "Bilecik Müzesindeki Bizans Bronz Sikkeleri", *TÜBA-KED* 12 (2014), 11-28.

18 Zeliha Demirel Gökarp, "Anadolu'nun Ege Kıyılarında Erken Bizans Dönemi Sikke Dolaşımı," *Ege Dünyası Liman Kentleri Sikke, Mühür ve Ağırlıkları*. Ed. Ceren. Ünal, Akın Ersoy, Cengiz Gürbıyık, Başak Katrancı Kasalı (Manisa: Manisa Celal Bayar Üniversitesi Yayınları, 32), 83-98; Oğuz Tekin ve Aliye Erol Özdzibay, "Coins from Allianoi Excavations: Campaign of 1998," *CollAn*. XI (2012), 347-401; Oğuz Tekin ve Aliye Erol Özdzibay, "Coins from Allianoi Excavations: Campaign of 1999," *CollAn*. XI (2013), 299-331; Oğuz Tekin ve Aliye Erol Özdzibay, "Coins from Allianoi Excavations: Campaign 2000," *CollAn*. XIII (2014), 293-336; Oğuz Tekin ve Aliye Erol Özdzibay, "Coins from Allianoi Excavations: Campaign 2001," *Anatolia Antiqua* XXIII (2016), 117-146.

incelenen sikkeler ile benzerlikler göstermektedir¹⁹. *Parion*'da 2005-2014 yılları arasında yapılan kazılarda farklı alanlarda ele geçen 46 adet Bizans sikkesi de çalışmada incelenen sikkelerle yakın benzerlik içerisinde²⁰. Yine katalogda yer alan sikkelere benzer örnekler, *Parion*'da ele geçen sikkeler arasında tespit edilmiştir²¹. Kazı sikkeleri dışında Zeytinliada'nın bulunduğu Balıkesir iline yakın il ve ilçelerin müzelerinde ve koleksiyonerlerde yayını yapılan çok sayıda dönemsel yoğunluk olarak benzerlik gösteren Bizans sikkeleri mevcuttur²².

Katalog

İmparator ve Darphanesi Tespit Edilenler

I. Anastasius (MS 491-518)

Kat. No.	1	
Darphane	Konstantinopolis	
Birim	Yarım Follis	
Tarih	MS 498-518	
Ön Yüz	DNANASTA [SIVSPPAVC]; Büst sağa, diademli, zırhlı ve paludamentumlu.	
Arka Yüz	K, solda haç, sağda Of. harfi.	
Ölçüleri	AE 20 mm, 7,4 g, Ky. 6, Of.: B; Kazı Env. No.: ZA10ŞP10.	
Referans	DOC I, s. 17, 21b.1.	

19 Vedat Keleş ve Kasım Oyarçin, "Akropol Doğu (İç) Sur Yangın Tabakasında Bulunan Sikkeler Işığında Parion'da Tahribat İzleri Üzerine Bir Ön Değerlendirme," *TÜBA-KED* 22 (2020), 51-66.

20 Kasım Oyarçin, "Parion'da 2005-2014 Yılları Arasında Ele Geçen Geç Roma ve Erken Bizans Dönemi Sikkeleri (MS 3.-7. YY)" (Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi, 2017), 239.

21 Vedat Keleş, Alper Yılmaz ve Kasım Oyarçin, "Parion Roma Hamamı 2013 Kazıları ve Sikke Buluntuları," *Arkeoloji ve Sanat* 147 (2014), 21-36; Vedat Keleş, Alper Yılmaz ve Kasım Oyarçin, "Parion Roma Hamamı 2014 Kazıları ve Sikke Buluntuları," *Arkeoloji ve Sanat* 150 (2015), 53-68; Kasım Oyarçin, "Parion Tiyatrosu Sikkeleri Üzerine Genel Bir Değerlendirme," *Parion Roma Tiyatrosu*. Ed. Cevat Başaran, Hasan Ertuğ Ergüner, (İstanbul: Pozitif Matbaa, 2016), 181-191.

22 Serkan Kılıç, "Bolu Arkeoloji Müzesi'ndeki Bizans Bronz Sikkeleri," *XV. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu, Eskişehir, 19-21 Ekim 2011*, (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2012), 503-510; Ceren Ünal, "Ödemiş Müzesinden Bir Grup I. Iustinianus ve II. Iustinos Dönemi Sikkeleri," *Sanat Tarihi Dergisi* XIII/2 (2004), 119-137; Ceren Canuyar Ünal, "İzmir İli Ve İlçeleri (Bergama, Efes, Ödemiş, Tire Müzeleri) Örnekleri İle I. Dönem Bizans Sikkeleri (5. Yüzyıl Sonu – 8. Yüzyıl Ortası)," *Bilim Eşiği 2, Sanat Tarihinde Gençler 2004 Semineri*. Ed. Neziha Başgelen (İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2004), 155-168; Zeliha Demirel Gökalp ve Serkan Kılıç, "Heraclius'un Follisleri; Bolu Arkeoloji Müzesi Örnekleri," *Anadolu Kültürlerinde Süreklilik ve Değişim, Dr. A. Mine Kadioğlu'na Armağan*. Ed. Ayşe Ceren Erel, Bülent İşler, Nilüfer Peker, Güner Sağır (Ankara: Rekmay, 2011), 251-263; Ceren Ünal, *Manisa Müzesi Bizans Sikkeleri*, (Manisa: Manisa Celal Bayar Üniversitesi Yayınları, 2012); Demirel Gökalp, *Bilecik Müzesi Bizans Bronz Sikkeleri*; Zeliha Demirel Gökalp, *Kütahya Müzesi Bizans Sikkeleri* (Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayınları, 2017); Ceren Ünal, Ömer Tatar ve Merve Toy, *Tunay Demran Koleksiyonu* (Manisa: Şehzadeler Belediyesi Kültür Yayınları VI, 2017); Serhan Karanfil, Kocaeli Müzesi'ndeki Bizans Sikkeleri (Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, 2019); Fevzi Mercanoğlu, "Bursa Arkeoloji Müzesi'nde Bulunan Bir Grup Herakleios Dönemi Sikkeleri", *Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi* 6/16 (2022), 178-194.

Kat. No.	2	
Darphane	Nikomedea	
Birim	Follis	
Tarih	MS 498-518	
Ön Yüz	Büst sağa, diademli, zırlı ve paludamentumlu.	
Arka Yüz	M, yukarıda haç, sağ ve solda haç, aşağıda Of. harfi. Kesimde: NIC	
Ölçüleri	AE 27 mm, 11 g, Ky. 6, Of.: B; Kazı Env. No.: ZA10ŞP32.	
Referans	DOC I, s. 27, 30.1.	

I. Justinianus (MS 527-565)

Kat. No.	3	
Darphane	Konstantinopolis	
Birim	Follis	
Tarih	MS 543-544	
Ön Yüz	[.....]; Büst cepheden, tüy sorguçlu miğferli, zırlı ve kalkanlı, kalkan üzerinde süvari betimi, sağ elinde haçlı globus, sağ boşlukta haç.	
Arka Yüz	M, solda A/N/N/O, yukarıda haç, sağda tarih, aşağıda Of. harfi. Kesimde: CON	
Ölçüleri	AE 29 mm, 10,6 g, Ky. 6, Of.: ?; tarih: XCVII; Kazı Env. No.: ZA10ŞP103.	
Referans	-	

Kat. No.	4	
Darphane	Kyzikos	
Birim	Follis	
Tarih	MS 538-539	
Ön Yüz	DNIVSTINI ANVSPPAVC; Büst cepheden, zırlı, tüy sorguçlu miğferli, diademli. Sağ elinde haçlı glabus, sol boşlukta haç. Sol omuzunda süvari betimli kalkan.	
Arka Yüz	M, solda A/N/N/O, yukarıda haç, sağda yıl rakamı, aşağıda Of. harfi. Kesimde: KYZ	
Ölçüleri	AE 32 mm, 19,5 g, Ky. 12, Of.: A; tarih: X/II; Kazı Env. No.: ZA10ŞP39.	
Referans	DOC I, s. 125, 164a.2; Sear, s. 68, 207.	

Kat. No.	5	
Darphane	Antiokeia	
Birim	Yarım follis	
Tarih	MS 533-537	
Ön Yüz	DNIVSTINI [ANV]SPPAVC; Büst sağa, diademli, zırlı ve paludamentumlu.	
Arka Yüz	K, solda uzun haç, haç kolları arasında T/C ve H/U/O/P, sağda Of. harfi.	
Ölçüleri	AE 23 mm, 6,3 g, Ky. 12, Of.: Γ Kazı Env. No.:ZA10ŞP7.	
Referans	DOC I, s. 139, 211c.2; Sear, s. 73, 226.	

Kat. No.	6	
Darphane	Belirsiz	
Birim	Follis	
Tarih	MS 541-542	
Ön Yüz	[DN]IVS [TINVSP]PAV; Büst cepheden, zırlı, tüy sorguçlu miğferli, diademli. Sağ elinde haçlı glabus, sol boşlukta haç. Sol omuzunda süvari betimli kalkan.	
Arka Yüz	M, solda A/N/N/O, yukarıda haç, sağda yıl rakamı.	
Ölçüleri	AE 29 mm, 6,8 g, Ky. 6, Of.: ?; tarih: X/U; Kazı Env. No.: ZA10ŞP27.	
Referans	-	

Kat. No.	7	
Darphane	Belirsiz	
Birim	Decanummium	
Tarih	MS 546-547	
Ön Yüz	Büst sağa, diademli, zırlı ve paludamentumlu.	
Arka Yüz	İ, yukarıda haç, sağda yıl rakamı.	
Ölçüleri	AE 16 mm, 3,2 g, Ky. 6, tarih: X/X; Kazı Env. No.: ZA10ŞP63.	
Referans	-	

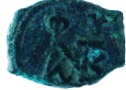
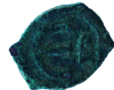
II. Justinus (MS. 565-578)

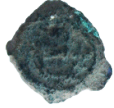
Kat. No.	8	
Darphane	Konstantinopolis	
Birim	Follis	
Tarih	MS 573-574	
Ön Yüz	[DNIVSTI] NVSPPAVC; II. Iustinus ve Sophia tahta oturuyorlar, cepheden. II. Iustinus sağ elinde haçlı globus, Sophia sağ elinde haçlı asa tutuyor. Her ikisinin de başında nimbus.	
Arka Yüz	M, solda A/N/N/O, yukarıda haç, sağda yıl rakamı, aşağıda Of. harfi. Kesimde: CON	
Ölçüleri	AE 28 mm, 13,4 g, Ky. 6, Of.: Γ; tarih: 51/II; Kazı Env. No.: ZA10ŞP28.	
Referans	DOC I, s. 210, 36c.1.	

Kat. No.	9	
Darphane	Konstantinopolis	
Birim	Pentanummium	
Tarih	MS 565-578	
Ön Yüz	Monogram	
Arka Yüz	Є, sağda A	
Ölçüleri	AE 13 mm, 2,3 g, Ky. 12, Kazı Env. No.: ZA10ŞP83.	
Referans	DOC I, s. 218, 60a.-.	

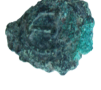
Kat. No.	10	
Darphane	Konstantinopolis	
Birim	Pentanummium	
Tarih	MS 565-578	
Ön Yüz	Monogram	
Arka Yüz	Є, sağda A	
Ölçüleri	AE 13 mm, 2,2 g, Ky. ?, Kazı Env. No.: ZA10ŞP61.	
Referans	DOC I, s. 218, 60a.-.	

Kat. No.	11	
Darphane	Konstantinopolis	
Birim	Pentanummium	
Tarih	MS 565-578	
Ön Yüz	Monogram	
Arka Yüz	Є, sağda A	
Ölçüleri	AE 13 mm, 1,4 g, Ky. 12, Kazı Env. No.: ZA10ŞP94.	
Referans	DOC I, s. 218, 60a.5.	

Kat. No.	12	
Darphane	Konstantinopolis	
Birim	Pentanummium	
Tarih	MS 565-578	
Ön Yüz	Monogram	
Arka Yüz	Є, sağda B	
Ölçüleri	AE 16 mm, 2,9 g, Ky. 12, Kazı Env. No.: ZA10ŞP90.	
Referans	DOC I, s. 219, 60b.5.	

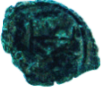
Kat. No.	13	
Darphane	Konstantinopolis	
Birim	Pentanummium	
Tarih	MS 565-578	
Ön Yüz	Monogram	
Arka Yüz	Є, sağda haç.	
Ölçüleri	AE 15 mm, 2,6 g, Ky. 6, Kazı Env. No.: ZA10ŞP62.	
Referans	DOC I, s. 220, 60e.5.	

Kat. No.	14	
Darphane	Thessalonika	
Birim	Pentanummium	
Tarih	MS 565-578	
Ön Yüz	Monogram	
Arka Yüz	Є, sağda haç.	
Ölçüleri	AE 13 mm, 1,3 g, Ky. 12, Kazı Env. No.: ZA10ŞP55.	
Referans	DOC I, s. 220, 60e.5.	

Kat. No.	15	
Darphane	Konstantinopolis	
Birim	Pentanummium	
Tarih	MS 565-578	
Ön Yüz	Monogram	
Arka Yüz	Є, sağda ?.	
Ölçüleri	AE 14 mm, 2,5 g, Ky. 12, Kazı Env. No.: ZA10ŞP79.	
Referans	-	

Kat. No.	16	
Darphane	Konstantinopolis	
Birim	Pentanummium	
Tarih	MS 565-578	
Ön Yüz	Monogram	
Arka Yüz	Є, sağda ?.	
Ölçüleri	AE 14 mm, 2,5 g, Ky. 6, Kazı Env. No.: ZA10ŞP87.	
Referans	-	

Kat. No.	17	
Darphane	Konstantinopolis	
Birim	Pentanummium	
Tarih	MS 565-578	
Ön Yüz	Monogram	
Arka Yüz	Є, sağda ?.	
Ölçüleri	AE 14 mm, 2,4 g, Ky. 6, Kazı Env. No.: ZA10ŞP58.	
Referans	-	

Kat. No.	18	
Darphane	Konstantinopolis	
Birim	Pentanummium	
Tarih	MS 565-578	
Ön Yüz	Monogram	
Arka Yüz	Є, sağda ?.	
Ölçüleri	AE 13 mm, 2,3 g, Ky. 6, Kazı Env. No.: ZA10ŞP71.	
Referans	-	

Kat. No.	19	
Darphane	Thessalonika	
Birim	Yarım Follis	
Tarih	-	
Ön Yüz	DNIVS[TI NVSPPAV]; II. Iustinus ve Sophia tahta oturuyorlar, cepheden.	
Arka Yüz	K, solda A/N/N/O, yukarıda haç, sağda yıl rakamı. Kesimde: TES	
Ölçüleri	AE 20 mm, 5,4 g, Ky. 12, tarih: ?; Kazı Env. No.: ZA10ŞP5.	
Referans	-	

Kat. No.	20	
Darphane	Nikomedia	
Birim	Follis	
Tarih	MS 569-570	
Ön Yüz	[DN]IVSTI N[VSPPAVC]; II. Iustinus ve Sophia tahta oturuyorlar, cepheden.	
Arka Yüz	M, solda A/N/N/O, yukarıda haç, sağda yıl rakamı., altta Of. harfi. Kesimde: NIKO	
Ölçüleri	AE 27 mm, 11,6 g, Ky. 12, Of.: A; tarih: 4; Kazı Env. No.: ZA10ŞP30.	
Referans	DOC I, s. 227, 95a.2.	

Kat. No.	21	
Darphane	Nikomedia	
Birim	Follis	
Tarih	MS 572-573	
Ön Yüz	DN[VSTI NVSPPAVC]; II. Iustinus ve Sophia tahta oturuyorlar, cepheden.	
Arka Yüz	M, solda A/N/N/O, yukarıda haç, sağda yıl rakamı., altta Of. harfi. Kesimde: NIKO	
Ölçüleri	AE 28 mm, 14,3 g, Ky. 12, Of.: B; tarih: C/II; Kazı Env. No.: ZA10ŞP36.	
Referans	DOC I, s. 229, 98d.1.	

II. Tiberius (MS 578-582)

Kat. No.	22	
Darphane	Konstantinopolis	
Birim	Decanummium	
Tarih	MS 578-582	
Ön Yüz	ONTIB[Є R]P[PAV]; İmparatorun büstü, cepheden, haç taçlı ve zırlı.	
Arka Yüz	I, yukarıda haç, solda ve sağda yıldız. Kesimde: CON	
Ölçüleri	AE 17 mm, 3,4 g, Ky. 6, Kazı Env. No.: ZA10ŞP19.	
Referans	DOC I, s. 274, 18.2; Sear, s. 120, 498a.	
Kat. No.	23	
Darphane	Konstantinopolis	
Birim	Decanummium	
Tarih	MS 578-582	
Ön Yüz	ON[TIBЄ R]PPAV; İmparatorun büstü, cepheden, haç taçlı ve zırlı.	
Arka Yüz	I, yukarıda haç, solda ve sağda yıldız. Kesimde: CON	
Ölçüleri	AE 16 mm, 3,1 g, Ky. 10, Kazı Env. No.: ZA10ŞP53.	
Referans	DOC I, s. 274, 18.2.	
Kat. No.	24	
Darphane	Konstantinopolis	
Birim	Decanummium	
Tarih	MS 579-582	
Ön Yüz	OMTIBCON [...];vs; Büst cepheden, zırlı ve haçlı taç giyimli.	
Arka Yüz	X, yukarıda haç.	
Ölçüleri	AE 18 mm, 3,9 g, Ky. 6, Kazı Env. No.: ZA10ŞP18.	
Referans	DOC I, s. 275, 20a.1.	
Kat. No.	25	
Darphane	Konstantinopolis	
Birim	Pentanummium	
Tarih	-	
Ön Yüz	OTIB[-]; Büst cepheden, zırlı.	
Arka Yüz	Є, sağda B	
Ölçüleri	AE 12 mm, 1,5 g, Ky. 12, Of.: B; Kazı Env. No.: ZA10ŞP72.	
Referans	-	

Mauricius Tiberius (MS 582-602)

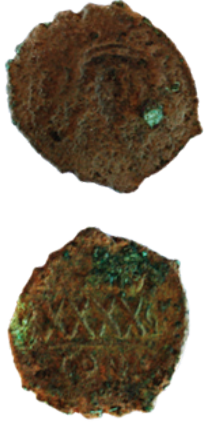
Kat. No.	26	
Darphane	Konstantinopolis	
Birim	Follis	
Tarih	MS 585-586	
Ön Yüz	DNMAVRC TI[bEP PPAV]; Büst cepheden, tüy sorguçlu miğferli, zırhlı, süvari betimli kalkanlı ve sağ elinde haçlı globus tutuyor.	
Arka Yüz	M, solda A/N/N/O, yukarıda haç, sağda yıl rakamı, aşağıda Of. harfi. Kesimde: CON	
Ölçüleri	AE 25 mm, 10,3 g, Ky. 6, Of.: A; tarih: II/II; Kazı Env. No.:ZA10ŞP37.	
Referans	DOC 1, s.304, 27a.2.	

Kat. No.	27	
İmparator	Konstantinopolis	
Birim	Follis	
Tarih	MS 601-602	
Ön Yüz	ONMAV[RICI] TIB[CRPP]AVC; Büst cepheden, konsul kıyafetli ve haçlı taçlı. Sağ elinde mappa, sol elinde kartallı asa tutuyor.	
Arka Yüz	M, solda A/N/N/O, yukarıda kistogram, sağda yıl rakamı, aşağıda Of. harfi. Kesimde: CON	
Ölçüleri	AE 31 mm, 12,2 g, Ky. 6, Of.: E; tarih: X/X; Kazı Env. No.: ZA10ŞP29.	
Referans	-	

Kat. No.	28	
Darphane	Konstantinopolis	
Tarih	MS 588-589	
Birim	Yarım Follis	
Ön Yüz	ONMAV[RICI] TIB[CRPP]AVC; Büst cepheden, zırhlı, tüy sorguçlu miğferli. Sağ elinde haçlı globus.	
Arka Yüz	K, solda A/N/N/O, yukarıda haç, sağda yıl rakamı, aşağıda Of. harfi.	
Ölçüleri	AE 22 mm, 5,2 g, Ky. 11, Of.: F; tarih: 5/5; Kazı Env. No.: ZA10ŞP14.	
Referans	DOC I, s.313, 52c.	

Kat. No.	29	
Darphane	Kyzikos	
Birim	Decanummium	
Tarih	MS 583-602	
Ön Yüz	[ON]MAVRC [TIBPPAVI]; Büst cepheden, zırlı ve haçlı taç giyimli. Sağ elinde haçlı globus.	
Arka Yüz	I, yukarıda haç, solda yıldız, sağda Of. harfi. Kesimde: KYZ	
Ölçüleri	AE 16 mm, 1,74 g, Ky. 12, Of.: B; Kazı Env. No.: ZA10ŞP48.	
Referans	DOC I, s. 336, 147b.	

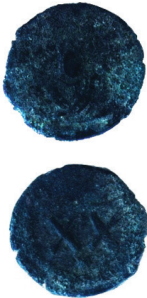
Focas (MS 602-610)

Kat. No.	30	
Darphane	Konstantinopolis	
Birim	Follis	
Tarih	MS 607-608	
Ön Yüz	đM[FOCA PERP]AVC; Büst cepheden, konsul kıyafetli, haçlı taç giyiyor. Sağ elinde mappa, sol elinde haç tutuyor.	
Arka Yüz	XXXX, yukarıda A/N/N/O, sağda yıl rakamı. Kesimde: CON sonda Of. harfi.	
Ölçüleri	AE 29 mm, 10,7 g, Ky. 6, Of.: Δ; tarih: Ϸ; Kazı Env. No.: ZA10ŞP106.	
Referans	DOC II/I, s.165, 30b.	

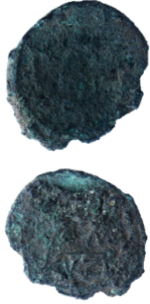
Kat. No.	31	
Darphane	Konstantinopolis	
Birim	Yarım Follis	
Tarih	MS 603-610	
Ön Yüz	đNFOCA[S PERPAVC]; Büst cepheden, konsul kıyafetli, haçlı taç giyiyor. Sağ elinde mappa, sol elinde haç tutuyor.	
Arka Yüz	XX, yukarıda yıldız. Kesimde; CON sonda Of. harfi.	
Ölçüleri	AE 23 mm, 6,3 g, Ky. 6, Of.: B; Kazı Env. No.: ZA10ŞP24.	
Referans	DOC II/I, s.168, 37b.2.	

Kat. No.	32	
Darphane	Konstantinopolis	
Birim	Yarım Follis	
Tarih	MS 603-610	
Ön Yüz	δNFOCA[Σ PERPAVC]; Büst cepheden, konsul kıyafetli, haçlı taç giyiyor. Sağ elinde mappa, sol elinde haç tutuyor.	
Arka Yüz	XX, yukarıda yıldız. Kesimde: CON sonda Of. harfi.	
Ölçüleri	AE 23 mm, 6,2 g, Ky. 5, Of.: ?; Kazı Env. No.: ZA10ŞP22.	
Referans	-	

Kat. No.	33	
Darphane	Konstantinopolis	
Birim	Yarım Follis	
Tarih	MS 603-610	
Ön Yüz	δNF[OCA PCRPVC]; Büst cepheden, konsul kıyafetli, haçlı taç giyiyor. Sağ elinde mappa, sol elinde haç tutuyor.	
Arka Yüz	XX, yukarıda yıldız. Kesimde: CON sonda Of. harfi.	
Ölçüleri	AE 21 mm, 8,4 g, Ky. 6, Of.: ?; Kazı Env. No: ZA10ŞP13.	
Referans	-	

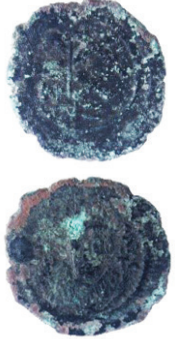
Kat. No.	34	
Darphane	Thessalonika	
Birim	Yarım Follis	
Tarih	MS 605-610	
Ön Yüz	OM[FOC]A [PERPA]VC; Büst cepheden, konsul kıyafetli, haçlı taç giyiyor. Sağ elinde mappa, sol elinde haç tutuyor.	
Arka Yüz	XX, yukarıda yıldız. Kesimde: TES	
Ölçüleri	AE 24 mm, 6,3 g, Ky. 6, Kazı Env. No.: ZA10ŞP15.	
Referans	DOC II/I, s.175, 52.2.	

Kat. No.	35	
Darphane	Kyzikos	
Birim	Yarım follis	
Tarih	MS 603-604	
Ön Yüz	[dN]FO[CA PERPAVC]; Büst cepheden, konsul kıyafetli, haçlı taç giyiyor. Sağ elinde mappa, sol elinde haç tutuyor.	
Arka Yüz	XX, yukarıda yıldız, sağda yıl rakamı. Kesimde: KYZ sonda Of. harfi.	
Ölçüleri	AE 24 mm, 9,1 g, Ky. 12, Of.: A; tarih: II; Kazı Env. No.: ZA10ŞP105.	
Referans	DOC II/I, s.185, 79a.	

Kat. No.	36	
Darphane	Kyzikos	
Birim	Yarım follis	
Tarih	-	
Ön Yüz	[d]NF[OCA PERPAVC]; Büst cepheden, konsul kıyafetli, haçlı taç giyiyor. Sağ elinde mappa, sol elinde haç tutuyor.	
Arka Yüz	XX, yukarıda yıldız, sağda yıl rakamı. Kesimde: KYZ sonda Of.harfi.	
Ölçüleri	AE 21 mm, 8,7 g, Ky. 12, Of.: ?; tarih: ?; Kazı Env. No.: ZA10ŞP6.	
Referans	-	

Kat. No.	37	
Darphane	Antiokeia	
Birim	Follis	
Tarih	MS 607/608	
Ön Yüz	ONFOCA NEP[ΕΑΥ]; Solda Focas, ayakta, taçlı, sağ elinde haçlı globus tutuyor. Sağda Leontia, ayakta, sağ elinde çapraz haçlı asa tutuyor. Başları arasında haç.	
Arka Yüz	Μ, solda A/N/N/O, yukarıda haç, sağda tarih. Kesimde: THEUP	
Ölçüleri	AE 27 mm, 9,2 g, Ky. 12, tarih: UI; Kazı Env. No.: ZA10ŞP38.	
Referans	DOC II/I, s. 188, 88.1.	

Kat. No.	38	
Darphane	Antiokeia	
Birim	Yarım follis	
Tarih	MS 604-605	
Ön Yüz	ONFOCA [NEP]EAV; Solda Focas, ayakta, taçlı, sağ elinde haçlı globus tutuyor. Sağda Leontia, ayakta, sağ elinde çapraz haçlı asa tutuyor. Başları arasında haç.	
Arka Yüz	XX, yukarıda haç, sağda yıl rakamı. Kesimde: P	
Ölçüleri	AE 23 mm, 5,3 g, Ky. 12, tarih: III; Kazı Env. No.: ZA10ŞP3.	
Referans	DOC II/I, s. 190, 93.3.	

Kat. No.	39	
Darphane	Belirsiz	
Birim	Belirsiz	
Tarih	MS 602-610	
Ön Yüz	[dMFOCA PERP]AVC; Büst cepheden, konsül kıyafetli, haçlı taçlı. Sağ elinde mappa, sol elinde haç tutuyor	
Arka Yüz	Belirsiz	
Ölçüleri	AE 23 mm, 6,7 g, Ky. ?, Kazı Env. No.: ZA10ŞP11.	
Referans	-	

Heraklius (MS 610-641)

Kat. No.	40	
Darphane	Konstantinopolis	
Birim	Follis	
Tarih	MS 613	
Ön Yüz	ddNNHERACLIVS[ETHERACONSTPAV]; Solda Heraclius ve sağda Heraclonas her ikisi de ayakta. Khlamys ve haçlı taç giyim-liler. Sağ ellerinde haçlı globus tutuyorlar ve başları arasında haç.	
Arka Yüz	M, solda A/N/N/O, yukarıda kristogram, solda yıl rakamı, aşağıda Of. harfi. Kesimde: CON	
Ölçüleri	AE 29 mm, 9,8 g, Ky. 7, Of.: Δ; tarih: II/I; Kazı Env. No.: ZA10ŞP34.	
Referans	DOC II/I, s. 280, 76d.5.	

Kat. No.	41	
Darphane	Konstantinopolis	
Birim	Follis	
Tarih	MS 614-615	
Ön Yüz	[ddNNHERACLIVS]ETH[ERACONSTPAV]; Solda Heraclius ve sağda Heraclonas her ikisi de ayakta. Khlamys ve haçlı taç giyimliler. Sağ ellerinde haçlı globus tutuyorlar ve başları arasında haç.	
Arka Yüz	M, solda A/N/N/O, yukarıda kristogram, solda yıl rakamı, aşağıda Of. harfi. Kesimde: CON	
Ölçüleri	AE 28 mm, 9,5 g, Ky. 12, Of.: A; tarih 4; Kazı Env. No.: ZA10SP33.	
Referans	DOC II/I, s.283, 80a.1.	

Kat. No.	42	
Darphane	Konstantinopolis	
Birim	Follis	
Tarih	-	
Ön Yüz	[ddNNHERACLIVSETHERA]CON[STPAV]; Solda Heraclius ve sağda Heraclonas her ikisi de ayakta. Khlamys ve haçlı taç giyimliler. Sağ ellerinde haçlı globus tutuyorlar ve başları arasında haç.	
Arka Yüz	M, solda A/N/N/O, yukarıda haç, solda yıl rakamı, aşağıda Of. harfi. Kesimde: CON	
Ölçüleri	AE 32 mm, 11 g, Ky. 6, Of.: Γ; tarih: ?; Kazı Env. No.: ZA10SP42.	
Referans	-	

Kat. No.	43	
Darphane	Konstantinopolis	
Birim	Follis	
Tarih	-	
Ön Yüz	[ddN]NHE[RACLIVSETHERA]CON[STPAV]; Solda Heraclius ve sağda Heraclonas her ikisi de ayakta. Khlamys ve haçlı taç giyimliler. Sağ ellerinde haçlı globus tutuyorlar ve başları arasında haç.	
Arka Yüz	M, solda A/N/N/O, yukarıda haç, solda yıl rakamı, aşağıda Of. harfi. Kesimde: CON	
Ölçüleri	AE 24 mm, 9,2 g, Ky. 1, Of.: ?; tarih: ?; Kazı Env. No.: ZA10SP100.	
Referans	-	

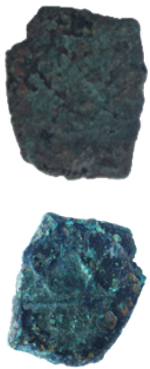
Kat. No.	44	
Darphane	Konstantinopolis	
Birim	Yarım follis	
Tarih	-	
Ön Yüz	dNH[RACLI PE]RPPAVI; Büst cepheden, zırlı. Tüy sorguçlu ve pendilialı miğferli, sol omuzda süvari betimli kalkan, Sağ elinde haçlı globus.	
Arka Yüz	K, solda A/N/N/O, yukarıda haç, solda yıl rakamı, aşağıda Of. harfi.	
Ölçüleri	AE 21 mm, 4,2 g, Ky. 7, Of.: B; tarih: ?; Kazı Env. No.: ZA10ŞP20.	
Referans	-	

Kat. No.	45	
Darphane	Nikomedie	
Birim	Follis	
Tarih	MS 611-612	
Ön Yüz	dN[hRAC LIPERPAVC]; Büst cepheden, kısa sakallı, zırlı ve paludamentumlu. Pendilialı miğferli. Sağ elinde haçlı glabus. Sol omuzda süvari betimli kalkan.	
Arka Yüz	M, solda A/N/N/O, yukarıda haç, sağda yıl rakamı, aşağıda Of. harfi. Kesimde NIKO	
Ölçüleri	AE 28 mm, 12 g, Ky. 10, Of.: B; tarih: II; Kazı Env. No.: ZA10ŞP26.	
Referans	DOC II/I, s. 316, 154b.	

Kat. No.	46	
Darphane	Nikomedie	
Birim	Follis	
Tarih	MS 612-613	
Ön Yüz	ddN[NHERACLIVS] ET[HERACONSTPAV]; Solda Heraclius ve sağda Heraclonas ikisi de ayakta. Khlamys ve haçlı taç giyimli. Sağ ellerinde haçlı globus tutuyorlar ve başları arasında haç.	
Arka Yüz	M, solda A/N/N/O, yukarıda haç, solda yıl rakamı, aşağıda Of. harfi. Kesimde NIKO	
Ölçüleri	AE 31 mm, 15,6 g, Ky. 4, Of.: A; tarih: II/I; Kazı Env. No.: ZA10ŞP40.	
Referans	DOC II/I, s. 317, 158a.1.	

Kat. No.	47	
Darphane	Nikomedia	
Birim	Follis	
Tarih	MS 613-614	
Ön Yüz	ddNNH[ERACLIVS ETHERACONSTPAV]; Solda Heraclius ve sağda Heraclonas ikisi de ayakta. Khlamys ve haçlı taç giyimliler. Sağ ellerinde haçlı globus tutuyorlar ve başları arasında haç.	
Arka Yüz	M, solda A/N/N/O, yukarıda haç, solda yıl rakamı, aşağıda Of. harfi. Kesimde: NIKO	
Ölçüleri	AE 28 mm, 12,3 g, Ky. 6, Of.: B; tarih II/II; Kazı Env. No.: ZA10SP31.	
Referans	DOC II/I, s. 318, 159b.1.	

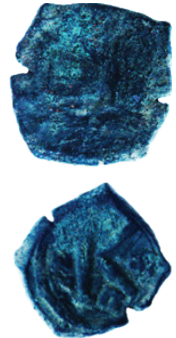
Erken Bizans Dönemi Darphanesi Belli Olanlar

Kat. No.	48	
Darphane	Konstantinopolis	
Birim	Yarım follis	
Tarih	-	
Ön Yüz	Belirsiz	
Arka Yüz	XX, Kesimde: CON	
Ölçüleri	AE 19 mm, 8,3 g, Ky. ?, Kazı Env. No.: ZA10SP12.	
Referans	-	

Kat. No.	49	
Darphane	Konstantinopolis	
Birim	Decanummium	
Tarih	-	
Ön Yüz	Belirsiz	
Arka Yüz	I, yukarıda haç, solda yıldız, sağda Of. harfi. Kesimde: CON	
Ölçüleri	AE 14 mm, 1,65 g, Ky. ?, Of.: A; Kazı Env. No.: ZA10SP64.	
Referans	-	

Darphanesi Belli Olmayanlar

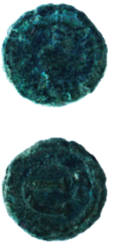
Kat. No.	50	
Darphane	Belirsiz	
Birim	Follis	
Tarih	-	
Ön Yüz	Belirsiz	
Arka Yüz	M, solda A/N/N/O	
Ölçüleri	AE 28 mm, 6,7 g, Ky. ?, Kazı Env. No.: ZA10ŞP25.	
Referans	-	

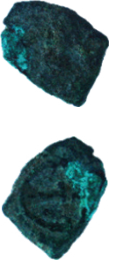
Kat. No.	51	
Darphane	Belirsiz	
Birim	Yarım follis	
Tarih	-	
Ön Yüz	Belirsiz	
Arka Yüz	K, solda A/N/N/O	
Ölçüleri	AE 22 mm, 4,5 g, Ky. ?, Kazı Env. No.: ZA10ŞP21.	
Referans	-	

Kat. No.	52	
Darphane	Belirsiz	
Birim	Yarım follis	
Tarih	-	
Ön Yüz	Belirsiz	
Arka Yüz	K, solda A/N/N/O	
Ölçüleri	AE 20 mm, 4,3 g, Ky. ?, Kazı Env. No.: ZA10ŞP16.	
Referans	-	

Kat. No.	53	
Darphane	Belirsiz	
Birim	Yarım follis	
Tarih	-	
Ön Yüz	Belirsiz	
Arka Yüz	K, solda A/N/N/O, sağda yıl rakamı.	
Ölçüleri	AE 19 mm, 4,1 g, Ky. ?, tarih: IIII; Kazı Env. No.: ZA10SP23.	
Referans	-	

Kat. No.	54	
Darphane	Belirsiz	
Birim	Decanummium	
Tarih	-	
Ön Yüz	Belirsiz	
Arka Yüz	I	
Ölçüleri	AE 17 mm, 3,4 g, Ky. ?, Kazı Env. No.: ZA10SP84.	
Referans	-	

Kat. No.	55	
Darphane	Belirsiz	
Birim	Pentanummium	
Tarih	-	
Ön Yüz	Belirsiz	
Arka Yüz	Є, sağda haç.	
Ölçüleri	AE 14 mm, 2,4 g, Ky. ?, Kazı Env. No.: ZA10SP91.	
Referans	-	

Kat. No.	56	
Darphane	Belirsiz	
Birim	Pentanummium	
Tarih	-	
Ön Yüz	Belirsiz	
Arka Yüz	Є	
Ölçüleri	AE 14 mm, 2,3 g, Ky. ?, Kazı Env. No.: ZA10SP89.	
Referans	-	

Kat. No.	57	
Darphane	Belirsiz	
Birim	Pentanummium	
Tarih	-	
Ön Yüz	Belirsiz	
Arka Yüz	€	
Ölçüleri	AE 13 mm, 2,3 g, Ky. ?, Kazı Env. No.: ZA10ŞP52.	
Referans	-	

Belirsiz Erken Bizans Dönemi Sikkeleri **Belirsiz Geç Roma Sikkeleri**

58. 21 mm, 6,3 g, Kazı Env. No.: ZA10ŞP108
 59. 21 mm, 4,5 g, Kazı Env. No.: ZA10ŞP41
 60. 21 mm, 4,1 g, Kazı Env. No.: ZA10ŞP2
 61. 19 mm, 3,9 g, Kazı Env. No.: ZA10ŞP9
 62. 19 mm, 3,8 g, Kazı Env. No.: ZA10ŞP4
 63. 18 mm, 3,1 g, Kazı Env. No.: ZA10ŞP17
 64. 16 mm, 3,2 g, Kazı Env. No.: ZA10ŞP1
 65. 16 mm, 3,1 g, Kazı Env. No.: ZA10ŞP35
 66. 15 mm, 3 g, Kazı Env. No.: ZA10ŞP8
 67. 15 mm, 2,2 g, Kazı Env. No.: ZA10ŞP86
 68. 14 mm, 2 g, Kazı Env. No.: ZA10ŞP67
 69. 14 mm, 1,8 g, Kazı Env. No.: ZA10ŞP74
 70. 14 mm, 1,8 g, Kazı Env. No.: ZA10ŞP98
 71. 13 mm, 2,1 g, Kazı Env. No.: ZA10ŞP43
 72. 13 mm, 2 g, Kazı Env. No.: ZA10ŞP78
 73. 13 mm, 1,8 g, Kazı Env. No.: ZA10ŞP45

74. 13 mm, 1,7 g, Kazı Env. No.: ZA10ŞP65
 75. 13 mm, 1,6 g, Kazı Env. No.: ZA10ŞP47
 76. 13 mm, 1,5 g, Kazı Env. No.: ZA10ŞP66
 77. 13 mm, 1,3 g, Kazı Env. No.: ZA10ŞP80
 78. 13 mm, 1,2 g, Kazı Env. No.: ZA10ŞP76
 79. 12 mm, 1,7 g, Kazı Env. No.: ZA10ŞP44
 80. 12 mm, 1,5 g, Kazı Env. No.: ZA10ŞP101
 81. 12 mm, 1,4 g, Kazı Env. No.: ZA10ŞP93
 82. 12 mm, 1,3 g, Kazı Env. No.: ZA10ŞP69
 83. 12 mm, 1,3 g, Kazı Env. No.: ZA10ŞP75
 84. 12 mm, 1,3 g, Kazı Env. No.: ZA10ŞP107

85. 11 mm, 1,2 g, Kazı Env. No.: ZA10ŞP4
 86. 11 mm, 1,2 g, Kazı Env. No.: ZA10ŞP54
 87. 11 mm, 1,1 g, Kazı Env. No.: ZA10ŞP97
 88. 11 mm, 1,1 g, Kazı Env. No.: ZA10ŞP56
 89. 11 mm, 1 g, Kazı Env. No.: ZA10ŞP85
 90. 11 mm, 1 g, Kazı Env. No.: ZA10ŞP88
 91. 11 mm, 1 g, Kazı Env. No.: ZA10ŞP57
 92. 11 mm, 0,9 g, Kazı Env. No.: ZA10ŞP77
 93. 11 mm, 0,9 g, Kazı Env. No.: ZA10ŞP82
 94. 10 mm, 1,3 g, Kazı Env. No.: ZA10ŞP73
 95. 10 mm, 1,2 g, Kazı Env. No.: ZA10ŞP49
 96. 10 mm, 1,2 g, Kazı Env. No.: ZA10ŞP95
 97. 10 mm, 1,1 g, Kazı Env. No.: ZA10ŞP60
 98. 10 mm, 1 g, Kazı Env. No.: ZA10ŞP50
 99. 10 mm, 1 g, Kazı Env. No.: ZA10ŞP51
 100. 10 mm, 1 g, Kazı Env. No.: ZA10ŞP68

101. 10 mm, 0,9 g, Kazı Env. No.: ZA10ŞP70
 102. 10 mm, 0,9 g, Kazı Env. No.: ZA10ŞP59
 103. 9 mm, 1,2 g, Kazı Env. No.: ZA10ŞP96
 104. 9 mm, 1,1 g, Kazı Env. No.: ZA10ŞP99
 105. 9 mm, 1 g, Kazı Env. No.: ZA10ŞP102
 106. 9 mm, 1 g, Kazı Env. No.: ZA10ŞP92
 107. 9 mm, 0,9 g, Kazı Env. No.: ZA10ŞP81
 108. 9 mm, 0,9 g, Kazı Env. No.: ZA10ŞP104

Sonuç

Zeytinliada Meryem Ana Manastırı ve manastır içerisinde bulunan yapılarda gerçekleştirilen kazılarda çok sayıda arkeolojik veri elde edilmiştir. Yukarıda da değinildiği gibi dinî ve günlük yaşam ile ilgili olan yapılarda ele geçen veriler adadaki yaşamın en erken MS 4. yüzyıla kadar gittiğini göstermektedir. Adada ele geçen buluntulardan seramik grupları net tarihler vermesi açısından sikkeler kadar önem arz

etmektedir. Manastırın farklı alanlarında MS 4.-7. yüzyıl arasına tarihlenen çok sayıda seramik ele geçmiştir²³. Birçoğu günlük yaşam ile ilgili olan seramikler adadaki yaşamın yoğunluğunu göstermektedir.

Zeytinliada'da Erken Bizans Şapeli'nde 108, Doğu Kazı Alanı'nda 59 ve Merzem Ana Kilisesi'nde 44 olmak üzere toplam 211 sikke bulunmuştur. Sikkelerin 25'i Roma, 160'ı Bizans ve 2'si Osmanlı İmparatorluğu Dönemi'ne tarihlenmektedir. 24 sikke ise uğradıkları aşırı korozyondan dolayı tanımlanamamıştır.

Erken Bizans Şapeli'nde ele geçen tanımlanan sikkelerden en erkeni MS 498-518, en geçi MS 613-614 yıllarına tarihlenmektedir. *Heracilius* Dönemi ile birlikte yukarıda değinilen yayınlarda olduğu gibi şapelde ele geçen sikkelerde de bir kesinti görülmektedir. *Mysia* ve *Troas* Bölgeleri'nde görülen bu kesintinin Sasani saldırıları ile açıklanması muhtemeldir²⁴. Nitekim Sasani saldırılarının bazı darphanelerin bulunduğu kentleri etkilediği ve darphanelerde sikke basımına ara verildiği bilinmektedir²⁵. Her ne kadar Zeytinliada'da Sasani saldırılarını gösteren bir kanıt olmamasına rağmen sikkelerde görülen bu kesintinin yukarıdaki bilgilerden hareketle Sasani saldırılarından dolayı olduğu söylenebilir.

Şapel ve yakın çevresinde ele geçen diğer arkeolojik buluntular alanın tarihlendirilmesinde önemli rol oynamaktadır. Seramiklerin incelendiği doktora tezine bakıldığında MS 5.-7. yüzyıllarda bir yoğunluk olduğu göze çarpmaktadır²⁶. Katalogda incelenen sikkelerin *şapelde* ele geçen seramikler ile aynı yüzyıllar içerisine tarihlenmesi şapelin tarihlendirilmesi açısından çok önemlidir. Şapelde ele geçen veriler bize yapının büyük olasılıkla Erken Bizans Dönemi'nde MS 5. yüzyılda faaliyete başladığını göstermektedir. Buradan hareketle şapelin MS 5.-7. yüzyıllarda yoğun bir kullanıma sahne olduğu tespitine varılmıştır. Ayrıca şapelde MS 7. yüzyılın ikinci yarısına ait herhangi bir arkeolojik buluntu ele geçmemesi alanın bu tarihten sonra terkedilmiş olabileceğine işaret etmektedir.

Sonuç olarak incelenen sikkeler şapelde ve şapelin bulunduğu alanda tespit edilen diğer arkeolojik veriler ile karşılaştırıldığında aynı tarihleri vermektedir. Bu durum adadaki yaşamı ve söz konusu yapının tarihlendirilmesinde sikkelerin önemli bir kanıt oluşturduğunu göstermektedir.

23 Kavaz Kındıgılı, "Zeytinliada Geç Roma ve Bizans Seramikleri," 97-250.

24 Demirel Gökalp, "Anadolu'nun Ege Kıyılarında Erken Bizans Dönemi Sikke Dolaşımı," 86; Keleş ve Oyarçin, "Akropol Doğu (İç) Sur Yangın Tabakasında Bulunan Sikkeler Işığında Parion'da Tahribat İzleri Üzerine Bir Ön Değerlendirme," 5-56.

25 Ahmet Tolga Tek, "Side Sikke Buluntuları Işığında MS 622/3'de Pamphylia'ya "Olası" Bir Sasani Saldırısı," *Colloquium Anatolicum* 14 (2015), 120.

26 Kavaz Kındıgılı, "Zeytinliada Geç Roma ve Bizans Seramikleri," 97-250.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynakça/References

- Canuyar Ünal, Ceren. “İzmir İli ve İlçeleri (Bergama, Efes, Ödemiş, Tire Müzeleri) Örnekleri İle I. Dönem Bizans Sikkeleri (5. Yüzyıl Sonu – 8. Yüzyıl Ortası).” *Bilim Eşiği 2, Sanat Tarihinde Gençler 2004 Semineri*. Ed. Nezih Başgelen. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 155-168.
- Demirel Gökalp, Zeliha ve Serkan Kılıç. “Heraclius’un Follisleri; Bolu Arkeoloji Müzesi Örnekleri.” *Anadolu Kültürlerinde Süreklilik ve Değişim, Dr. A. Mine Kadioğlu’na Armağan*. Ed. Ayşe Ceren Erel, Bülent İşler, Nilüfer Peker, Güner Sağır. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2011, 251-263.
- Demirel Gökalp, Zeliha. “Bilecik Müzesindeki Bizans Bronz Sikkeleri.” *TÜBA-KED* 12 (2014):11-28.
- Demirel Gökalp, Zeliha. *Kütahya Müzesi Bizans Sikkeleri*. Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayınları, 2017.
- Demirel Gökalp, Zeliha. “Anadolu’nun Ege Kıyılarında Erken Bizans Dönemi Sikkeler Dolaşımı.” *Ege Dünyası Liman Kentleri Sikkeler, Mühür ve Ağırlıkları*. Ed. Ceren Ünal, Akın Ersoy, Cengiz Gürbıyık ve Başak Katrancı Kasalı. Manisa: Manisa Celal Bayar Üniversitesi Yayınları, 2018, 83-98.
- DOC I. *Catalogue of the Byzantine Coins in the Dumbarton Oaks Collection and in the Whittemore Collection Volume I Anastasius to Maurice 491-602*. Ed. Alfred R. Bellinger ve Philip Grierson. Washington: Dumbarton Oaks Research Library and Collection, 1966.
- DOC II/I. *Catalogue of the Byzantine Coins in the Dumbarton Oaks Collection and in the Whittemore Collection Volume II Phocas to Theodosius III 602-717 Part I Phocas and Heraclius (602-641)*. Ed. Alfred R. Bellinger ve Philip Grierson. Washington: Dumbarton Oaks Research Library and Collection, 1966.
- Ertüzün, Reşit Mazhar. *Kapıdağı Yarımadası ve Çevresindeki Adalar*. İstanbul: Ozan Sanatevi, 1999.
- Hasluck, Frederick William. *Cyzicus*. Cambridge: Harvard Üniversitesi Yayınları, 1910.
- Karanfil, Serhan. “Kocaeli Müzesi’ndeki Bizans Sikkeleri.” Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, 2019.
- Kavaz Kındıgılı, Berna. “Zeytinliada Geç Roma ve Bizans Seramikleri.” Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, 2017.
- Kavaz Kındıgılı, Berna. “Zeytinliada Kırmızı Astarlı Seramikleri.” *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 24 (Aralık 2020): 239-264.
- Keleş, Vedat, Alper Yılmaz ve Kasım Oyarçın. “Parion Roma Hamamı 2013 Kazıları ve Sikkeler Buluntuları.” *Arkeoloji ve Sanat* 147 (2014): 21-36.
- Keleş, Vedat, Alper Yılmaz ve Kasım Oyarçın. “Parion Roma Hamamı 2014 Kazıları ve Sikkeler Buluntuları.” *Arkeoloji ve Sanat* 150 (2015): 53-68.
- Keleş, Vedat ve Kasım Oyarçın. “Akropol Doğu (İç) Sur Yangın Tabakasında Bulunan Sikkeler İşığında Parion’da Tahribat İzleri Üzerine Bir Ön Değerlendirme.” *TÜBA-KED* 22 (2020): 51-66.

- Kılıç, Serkan. "Bolu Arkeoloji Müzesi'ndeki Bizans Bronz Sikkeleri." *XV. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu. Eskişehir, 19-21 Ekim 2011*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2012, 503-510.
- Lucas, Paul. *Voyage du Sieur Paul Lucas Fait Par Ordre du Roy Dans la Grèce, l'Asie Mineure, le Macedonie et l'Afrique*. C. I, 1712.
- Mercanoğlu, Fevzi. "Bursa Arkeoloji Müzesi'nde Bulunan Bir Grup Herakleios Dönemi Sikkesi." *Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi* 6/16 (2022), 178-194.
- Mottraye, Aubry De La. *Voyages du Sr. A. de La Mottraye en Europe, en Asie et en Afrique I*. La Haye: Thomas Johnson ve Johannes Van Duren, 1727.
- Oyarçin, Kasım. "Parion Tiyatrosu Sikkeleri Üzerine Genel Bir Değerlendirme." *Parion Roma Tiyatrosu*. Ed. Cevat Başaran ve Hasan Ertuğ Ergürer. İstanbul: Pozitif Matbaa, 2016, 181-191.
- Oyarçin, Kasım. "Parion'da 2005-2014 Yılları Arasında Ele Geçen Geç Roma ve Erken Bizans Dönemi Sikkeleri (MS 3.-7. YY)." Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, 2017.
- Öztürk, Nurettin ve Asena Kızılarıslanoğlu. "Zeytinliada 2007 Yılı Kazı Çalışmaları." *30. Kazı Sonuçları Toplantısı II*. Ankara: Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları, 2009, 1-12.
- Öztürk, Nurettin ve Berna Kavaz. "Zeytinliada 2008 Yılı Kazı Çalışmaları." *31. Kazı Sonuçları Toplantısı I*. Ankara: Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları, 2010, 493-510.
- Öztürk, Nurettin ve Berna Kavaz. "Zeytinliada 2009 Yılı Kazı Çalışmaları." *31. Kazı Sonuçları Toplantısı I*. Ankara: Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları, 2011, 33-46.
- Öztürk, Nurettin ve Berna Kavaz. *Erdek Zeytinliada Meryemana Manastırı*. Bandırma: Banmat Matbaacılık, 2012.
- Öztürk, Nurettin ve Berna Kavaz. "Zeytinliada 2010 Yılı Kazı Çalışmaları ve Arkeopark Projesi." *33. Kazı Sonuçları Toplantısı I*. Ankara: Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları, 2012, 53-68.
- Öztürk, Nurettin ve Berna Kavaz. "Zeytinliada 2011 Yılı Kazı Çalışmaları ve Arkeopark Projesi." *34. Kazı Sonuçları Toplantısı II*. Çorum: Pegasus Görsel İletişim Hizmetleri, 2013, 365-374.
- Öztürk, Nurettin ve Berna Kavaz. "Zeytinliada 2012 Yılı Kazı Çalışmaları ve Arkeopark Projesi." *35. Kazı Sonuçları Toplantısı I*. Muğla: Sıtkı Koçman Üniversitesi Basımevi, 2014, 48-59.
- Öztürk, Nurettin ve Berna Kavaz. "Zeytinliada 2013 Yılı Kazı Çalışmaları ve Arkeopark Projesi." *36. Kazı Sonuçları Toplantısı I*. Ankara: Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları, 2014, 223-233.
- Öztürk, Nurettin, Murat Çekilmez, Berna Kavaz Kındıgılı, Gencay Güloğlu, Mehmet Kayhan Murat, İsmail Özcihan ve Büşra Takunyacıoğlu. "Zeytinliada 2016 Yılı Kazı Çalışmaları ve Arkeopark Projesi." *39. Kazı Sonuçları Toplantısı I*. Bursa: Star Matbaacılık, 2018, 453-465.
- Plinius. *Naturalis Historia I-X*. Çev. Harris Rackham, William Henry Samuel Jones, David Edward Eichholz. London: Harvard University Press, 1971.
- Sear, David R. *Byzantine Coins and Their Values*. Londra: Seaby, 1974.
- Strabon. *Geographica: Antik Anadolu Coğrafyası, (Kitap: XII, XIII, XVI)*. Çev. Adnan Pekman. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2015.
- Tek, Ahmet Tolga. "Side Sikke Buluntuları Işığında MS 622/3'de Pamphylia'ya "Olası" Bir Sasani Saldırısı." *Colloquium Anatolicum* 14 (2015), 116-129.

- Tekin, Oğuz ve Aliye Erol Özdzibay. "Coins from Alliano Excavations: Campaign of 1998." *CollAn. XI*, (2012): 347-401.
- Tekin, Oğuz ve Aliye Erol Özdzibay. "Coins from Alliano Excavations: Campaign of 1999." *CollAn. XII*, (2013): 299-331.
- Tekin, Oğuz ve Aliye Erol Özdzibay. "Coins from Alliano Excavations: Campaign of 2000." *CollAn. XIII*, (2014): 293-336.
- Tekin, Oğuz ve Aliye Erol Özdzibay. "Coins from Alliano Excavations: Campaign of 2001." *Anatolia Antiqua XXIII*, (2016): 117-146.
- Ünal, Ceren. "Ödemiş Müzesinden Bir Grup I. Iustinianus ve II. Iustinos Dönemi Sikkesi." *Sanat Tarihi Dergisi XIII/2* (2004): 119-137.
- Ünal, Ceren. *Manisa Müzesi Bizans Sikkeleri*. Manisa: Manisa Celal Bayar Üniversitesi Yayınları, 2012.
- Ünal, Ceren, Ömer Tatar ve Merve Toy. *Tunay Demran Koleksiyonu*. Manisa: Şehzadeler Belediyesi Kültür Yayınları, 2017.

